

A „Soproni Szemle Alapítvány” 1998-ban jött létre, hogy lehetővé tegye a Városi Ön-kormányzat, a Városszépítő Egyesület és más támogatók anyagi erejének összefogását és a Szemle zavartalan megjelenését.

Ha visszatekintünk a Soproni Szemle több mint hatvan éves történetére, azt állapíthatjuk meg, hogy a lap helyzete sohasem volt könnyű. Hol anyagi nehézségek, hol politikai erőszak, gáncsoskodás nehezítette a munkát. Gyakorta a szerkesztők és néhány szerkesztőbizottsági tag szívósságán múltott a folyóirat talpon maradása. Az eredmények azt bizonyítják, hogy nem volt hiábavaló ez a fáradságos munka, mert generációkat nevelt a város szeretetére, erősítette a lokálpatriotizmust.

2005. LIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 242 Lackner Kristóf kora és öröksége

---

242 Lackner Kristóf kora és öröksége

2005. LIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 242 Lackner Kristóf kora és öröksége / Vinkler Bálint: Bethlen Gábor és Sopron kapcsolatáról*

Vinkler Bálint: Bethlen Gábor és Sopron kapcsolatáról^{*(29)}

Lackner Kristóf életének és korának tanulmányozása kapcsán felmerül az a kérdés is, vajon hogyan viszonyult Sopron városa Bethlen Gábor első magyarországi hadjáratához és soproni uralmához 1619. november 30. és 1621. május 22. között. A háborús frontzónába kerülő Sopron sorsát elsősorban a két uralkodó, II. Ferdinánd német császár és magyar király, valamint Bethlen Gábor erdélyi fejedelem katonai-hatalmi erőviszonya határozta meg, de a város – mint önálló hatóság és erőd – megkönnyíthette, illetve meg is nehezíthette a harcoló felek dolgát. Sopron város tanácsát még a harcok előtt mindkét fél felkereste levélben; fenyegetésekkel igyekezvén elrettenteni a városatyákat attól, hogy az ellenséges felet támogassák. Mint ismeretes, Sopron városa Bethlen Gábor és a felkelő magyar rendek oldalára állt. Kockázatos lépés volt ez, hiszen a város Bécstől mindössze 80 kilométerre feküdt, míg Gyulafehérvártól, Bethlen fejedelmi székhelyétől ezer kilométer választotta el. (A nehéz terepviszonyokról nem is beszélve, amelyek az erdélyiek előrenyomulását akadályozták.) Jelen

munkámban azokra az okokra szeretnék rávilágítani, amelyek Sopron városát arra indították (indíthatták), hogy a Habsburg-párt fenyegetéseit figyelmen kívül hagyva megtegye ezt a lépést. Ahhoz, hogy megismerjük az evangélikus városi tanács és benne Lackner polgármester döntéseinek hátterét, érdemes felvázolni az eseményeket meghatározó történelmi erővonalakat.

A 17. század első harmadában a tekintélyében megtépzott katolikus egyház sikeresen használta ki a reformáció szellemi megtorpanását, és egyre nagyobb területeket hódított ismét vissza. Ezt a „hátszelet” a Habsburg család uralmának megszilárdítására használta fel a Duna-medencében. Immár a Habsburgokkal szemben álló nemesség és a protestáns vidékek kerültek veszélybe. Mindez összefogásra ösztönözte a protestánsokat és a rendeket Magyarországon. Mint ismeretes, először Bocskai István, majd Bethlen Gábor állt a rendi mozgalom élére. Az ellentét – katolikusok és nem katolikusok; Habsburg-pártiak és nem Habsburg-pártiak között – háborúhoz vezetett, amely a híres prágai felkeléssel kezdődött 1618 májusában és a vesztfáliai békerendezéssel zárult három évtizeddel később. A Királyi Magyarország protestáns nemessége, követve a cseh nemesség példáját, szakított Habsburg II. Ferdinánddal, és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet hívta meg a magyar trónra.³⁰⁽³⁰⁾ Minden hatóság, vármegye, szabad királyi város és végvár válaszut elé került: kövesse-e a fellázadt nemesség példáját. Megtartásukért ^{243a}szembenálló felek (a Habsburg-párt és a szövetséges rendek) valóságos hadjáratot indítottak. Sopron mindkét fél számára különösen fontos volt mint az osztrák örökös tartományok védelmét biztosító Bécs–Kanizsa vonal egyik kiemelkedő erődténye.³¹⁽³¹⁾

Sopronnak mérlegre kellett tennie a szembenálló felek ígéreteit és fenyegetéseit; vajon kinek az oldalán vészelteti át jobb reménységgel a háborút, illetve kitől várhat nagyobb segítséget érdekeinek érvényesítéséhez. A legfontosabb érdek a szabad vallásgyakorláshoz fűződött.³²⁽³²⁾ II. Ferdinánd minden hatalmát a katolikus restauráció szolgálatába állította, komoly veszélybe sodorva ezzel a lutheránus városok vallásszabadságát. (Sopronban ekkortájt 20 családot leszámítva már mindenki az „új”, azaz evangélikus hiten volt.)³³⁽³³⁾ A veszélyt tetézte, hogy Ferdinándnak sikerült maga mellé állítania Sopron vármegye nagyhatalmú birtokosát, Esterházy Miklóst, a későbbi nádort. Az evangélikus városatyák 1619-ben el is határozták, hogy a nehezen megszerzett vallásszabadságukra vonatkozó minden emlékeztetőt lejegyezzék, és egy könyvben összegyűjtve hagyják azokat az utókorra, hogy majdan alkalomadtán újraéledhessen az evangélikus szellem.³⁴⁽³⁴⁾ Az ötlet Payr Sándor egyháztörténész szerint csakis a történelmi és jogi érzékkel megáldott Lackner Kristóf belső tanácsostól származhatott.³⁵⁽³⁵⁾

Ami a vallási fenyegetettségrel, a soproniak Bethlentől is óvakodhattak, hiszen annak vallásában, a kálvinizmusban bomlasztó belső veszélyt láttak, így őt feltehetően még veszélyesebbnek ítélték, mint Ferdinánd császárt, hiszen a katolicizmus számukra vallási téren külső veszélyt jelentett. A kálvini és a lutheri protestánsok viszonyáról Bethlen Gábor így ír: „Egymást nem hogy szeretnék, de ha lehetne, egyik religio az másikat momentumban vesztené el, úgy gyűlölik egymást...és egymást addig üzik, ölik, kergetik, vágják, hogy az megerősödött és religiójukkal összefonottatott pápista státusok dolgokban eljárnak.”³⁶⁽³⁶⁾ A Dunántúlon is szembefordultak a lutheri és a kálvini reformáció hívei, s a híres csepregi hitvitában ki is mondták a két felekezet különválását. Sopronban például két alkalommal is előfordult, hogy a kálvinizmus gyanújának felmerülése miatt a város lelkészt bocsátott el; 1570-től pedig a latin iskolába csak azzal a kitéttel alkalmaztak tanítót, hogy az nem lehet kálvinista.³⁷⁽³⁷⁾

Ha tehát nem a protestáns szolidaritás, akkor mi lehetett az, ami a soproniak számára vallási téren vonzóbbá tette Bethlen uralmát Ferdinándénál? A válasz a fejedelem humanista toleranciájában keresendő. Abban a humanista toleranciában, amely Lackner Kristóf eszmevilágát is átszötte.³⁸⁽³⁸⁾ Bethlenről tudjuk, hogy semmilyen intézkedést ²⁴⁴nem hozott az evangélikusok beolvasztására, sőt az uralma alá tartozó evangélikus szász kultúra figyelemre méltó virágzásnak indult. Ezt nyilván tudták a

soproniak is, ha máshonnan nem, a németországi egyetemekre peregrináló erdélyi szász lutheránusoktól. Szenczi Molnár Albert, a fejedelem humanista tudósa Lackner polgármester barátja is volt,³⁹⁽³⁹⁾ aki 1618-ban a következőket írja Bethlennek erdélyi szász körútja kapcsán: „...csodálatos módon örvendeznek az uralmad alá tartozó hét szász szék lakosai, akik örvendezésüket nyilván kifejezték előttem, midőn városaikon és területeiken átutaztam.”⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Arról is tudnia kellett a város tanácsának, amikor Bethlen meghódolásra szólító leveleit, majd ultimátumát (lásd alább) kézhez kapta, hogy a fejedelem még csak nem is részrehajló saját kálvinistái irányában. Hadjárata első állomásán, Kassán, a Szent Erzsébet dómot a fennálló számarány értelmében a lutheránusoknak ítélte.⁴¹⁽⁴¹⁾

A városnak lehettek elvárásai az oktatásügyet illetően is. Míg II. Ferdinánd, saját bevallása szerint, szívesebben látta volna birodalmát elpusztítva, minthogy egy eretnek lutheránus is éljen benne,⁴²⁽⁴²⁾ Bethlen bőkezűen pártolta az iskolákat Erdélyben, és nem csak a kálvinistákat. Különösen biztató lehetett a soproniak számára a segesvári szász lutheránus kollégium esete, amely éppen az általunk tárgyalt háborús időszakban bővült teológiai és filozófiai fakultással.⁴³⁽⁴³⁾ A tanácsban akkoriban napirenden volt a városi latin iskola evangélikus gimnáziummá való fokozatos átalakításának ügye, ahová a városi polgárok és a környékbeli nemesek gyermekeiket járathatták volna. Ilyen iskola ugyanis akkor a közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint nem volt Sopronban.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Lackner Kristófot is, aki felnőttként azután a soproni evangélikus oktatásügy elkötelezett híve lett, kénytelenek voltak szülei Csepregre küldeni.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Az első komolyabb lépést a városvezetés e téren éppen 1619-ben, a Bethlen-féle szabadságharc előestéjén tette. A tanács hivatalba helyezett egy harmadik városi prédikátort Huber Márk személyében, akinek beiktatási beszédét Lackner Kristóf írta.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ Huber a városi iskolában teológiát volt hivatva tanítani. Ez a lépés azért jelentős az iskolaügy szempontjából, mert csak olyan iskola nyerhette el az „illustre gymnasium” rangot, ahol teológiát is oktattak. Az iskola színvonala azonban a teológia oktatása mellett sem növekedett.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Ennek oka a pénzhiány volt. Pénzt a város csak urától, tehát magától a királytól remélhetett.

A vallásszabadság megvédése gazdasági előnyökkel is járt volna a város számára. Hatalmi hátszelet remélhettek például a katolikus egyházi adók és birtokok kisajátításához. A város egyházz jogilag a győri püspökséghez tartozott, annak adót fizetett, és ²⁴⁵javadalmi alapítványainak bevételei a katolikus eklézsia kasszájába folytak, még akkor is, amikor már alig voltak a városban katolikusok. Érthető volt tehát az a törekvésük, hogy ezeket az összegeket inkább a pénzhiánnyal küszködő evangélikus templomok, az evangélikus iskolaügy és a városi kórház javára fordítsák.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ (Ferdinánd elkötelezettsége a katolikus vallás iránt eleve kizárta a lehetőségét annak, hogy egy katolikusokat érintő kérdésben a lutheránus többségnek kedvezzen.)

Támogatást várhatott Bethlentől a város Fertőrákos megszerzéséhez is.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ A Sopron tőszomszédságában fekvő bortermelő falu a győri püspök legjövödelmezőbb birtoka volt. Ha a város megszerzi Fertőrákost, nemcsak egy bortermelő „versenyársat” kebelezett volna be, hanem a gazdag falu kegyúri adója is a város vagyonát gyarapította volna. Bethlen Gáborról tudhatták a városatyák, hogy Erdélyben az uralma alá tartozó katolikus püspököknek nem lehetett birtokuk; jövedelmüket az államtól kapták, hajdani birtokaik fejedelmi, vagy magántulajdont képeztek.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Joggal várhatták hát el a fejedelemtől, hogy Fertőrákost is a leginkább „igényjogosult” szomszéd városnak adja majd el. Ez a remény csak erősödhetett, amikor Bethlen Sopron felé közeledve hadaival Magyarországon is lefoglaltatta a papi birtokokat, és hűbérként hagyta azt hívei között felosztani. Pozsonyból 1619. október 30-án hívéhez, a fiatal Rákóczi Györgyhöz így panaszkodik a fejedelem: „Az pénzt az pártos urak és papok majorságiból, jószágokból szerezhetnek, azokból fizethetnének [katonákat], de azt idején elosztották, és felsáfárlották amint hallom...”⁵¹⁽⁵¹⁾

Meg kell említenünk még egy, szintén a város gazdasági alapját képező, borral kapcsolatos lehetőséget.

Ha ugyanis a fejedelem politikai céljai megvalósulnak, azaz sikerül megdönteni a Habsburg-dinasztia hatalmát a Duna-medencében⁵²⁽⁵²⁾ és létrejön egy közép-európai rendi konföderáció,⁵³⁽⁵³⁾ akkor Sopron város gazdasági és geopolitikai szerepe felértékelődött volna. Megszűnt volna többek között Bécsnek mint császárvárosnak, Alsó-Ausztriának mint örökös Habsburg tartománynak a kiváltságos piaci helyzete. Nemcsak Bécs árumegállító joga, de az alsó-ausztriai borvidék, főleg Hainburg, Bruck an der Leitha és Wiener Neustadt védelmében hozott Habsburg protekcionista döntések is érvényüket veszítették volna, amelyek ellehetlenítették Sopron nyugatra irányuló borkereskedelmét.⁵⁴⁽⁵⁴⁾ A soproni bort emiatt főleg Sziléziában értékesítették; eme piac elérése azonban nem volt egyszerű, mert az osztrák borkereskedő városokhoz hasonlóan a konkurens magyar városok is akadályozni igyekeztek a soproni borok szállítását.⁵⁵⁽⁵⁵⁾ Bethlen felszámolhatta volna az osztrák **246**privilegiumokat, és megnyílhattak volna az örökös tartományok és Dél-Németország piacai is a méltán híres soproni bor számára, szekéren és hajón egyaránt.⁵⁶⁽⁵⁶⁾

Az eddigiek alapján azt látjuk, hogy a katonai erő mellett sok más egyéb motiváló tényező is közrejátszhatott abban, hogy Bethlen Gábor sikeresen hódoltatta meg Magyarország szabad királyi városait. Hadjáratainak megindításakor arra hivatkozott, hogy őt tulajdonképpen a magyar rendek hívták Ferdinánd ellen.⁵⁷⁽⁵⁷⁾ Az imént felvázolt érdekek és elvárások ismeretében azonban feltételezhetjük, hogy az erdélyi fejedelmet Sopron is hívta volna uralkodójának, ha a város képviselőnek lett volna ereje felvállalni egy ilyen horderejű diplomáciai lépést Bécs árnyékában. A város nem tehetett mást, kivárt és fenntartotta a semlegesség látszatát egészen Bethlen hadainak megérkezéséig.⁵⁸⁽⁵⁸⁾

Mielőtt rátérnénk a háború eseményeinek tárgyalására, érdemes még megnéznünk a másik oldalt is, nevezetesen hogy mit várt el Soprontól Bethlen Gábor a védelemért és a város terveinek támogatásáért cserébe. A fejedelem terveiben Sopron elsősorban hadászati, stratégiai jelentőségű erősségként szerepelt. Bár a Habsburg-ellenes harcokban (a Bocskai, Bethlen, I. Rákóczi György és Thököly Imre vezette felkelések illetve szabadságharcok alatt) a főhadszíntér az Alsó- és Felső Magyarországnak nevezett (a mai Szlovákia területén fekvő) területeken volt, Bécshez való közelsége miatt a felkelő fejedelmek a Dunántúlnak (és Sopron városának) is fontos szerepet szántak. Az örökös tartományokkal határos Dunántúl és a császárvárossal szomszédos Sopron a hozzájuk való átállással akadályozni voltak hivatottak a Habsburgokat azáltal, hogy a főhadszíntértől távol eső területeken kötötték le azok katonai erejét. A függetlenségi harcok vezetői tudták, hogy a Habsburgok mindenáron meg akarják tartani ezt az örökös tartományokat biztosító országrészt, s ha itt a legkisebb zavarok is mutatkoznak, érdemesnek látják majd nagyobb egységeket visszatartani a főhadszíntérről.⁵⁹⁽⁵⁹⁾

Mint a Bécs – Kanizsa vonal kiemelkedő erődített pontjai Sopron és Kőszeg a Dunántúlon belül is különösen fontos városok voltak, és birtoklásuk döntő fontossággal bírt Bethlen számára is. A fejedelem 1619. szeptember 12-én érkezett seregével a Magyar Királyságot és Erdélyt elválasztó határra. Első körlevelét a debreceni táborából írta az összes magyar hatóságnak, így Sopron tanácsának is; ebben értesíti a címzetteket felkelésének okairól. Egy hónap múlva a Dunántúlt kivéve egész Magyarország Bethlen kezére került, Pozsonnyal és a magyar koronával egyetemben. Október 20-án újabb körlevelet küldött, amelyben királyválasztó országgyűlésre hívja a magyar rendeket és karokat. Harmadik, november 5-én Pozsonyból írt levelében kérte először nyíltan a fejedelem Sopront is, hogy a császári katonákat ne engedje be a falai közé, s ígéri, hamarosan személyesen is megjelenik a Duna másik oldalán, s minden addigi sérelmet orvosol. Tudatja továbbá, hogy hadvezére, Rhédey Ferenc, számos katonával már a Dunántúlon van.

Bethlen 1619. november 30-án csakugyan megjelent Sopron falainál, és a tanács az erdélyi sereg és az ultimátum hatására örök hűséget fogadott a fejedelemnek, aki a **247**jövetelét beharangozó ultimátumhoz a következő utóiratot fűzte: „*Jól meglássátok jámborok, magatok és várastok ellen ilyen hadakat,*

kikkel római császár hadai meg nem merének harcolni, ti is meg ne bolonduljatok, és ne ingereljetez haragra böcsületes polgárokat válogassatok előnkbe és bevárjatok magunk személyében, azzal engedelmisségeteket megbizonyítván, ha azt cselekeditek, in verbo nostro principali assecuráljuk fejenként, várostokkal együtt minden hadak ellen megoltalmazunk benneteket, semmi elszenvedhetetlen kárt nem fogtok látni, sőt, hadainkat reátok nem szállatjuk, egy éjszakai hálásra magunk udvara népével bemegyünk és másnap ismét visszatérünk. De ha különben engedtlenségteket kezditek mutatni, bizonyosok legyetek abban, hogy rajtatok élünk, halunk.” ⁶⁰⁽⁶⁰⁾

A város eleget tett tehát a fejedelem követelésének és megnyitotta előtte kapuit. A kérdés immár az, hogy vajon Bethlen Gábor megfelelt-e az irányában támasztott elvárásoknak. A bortermelő, evangélikus, vallási és kulturális központ szerepét betölteni szándékozó város számára eljött a történelmi pillanat, hogy ambícióit megvalósítsa. Bethlen katonáit a városban tudó tanács nem is palástolta örömet az események illetén való alakulásán. ⁶¹⁽⁶¹⁾

Bár a fejedelem egyelőre minden jogában megtartotta a katolikus egyházat, s Lackner Kristóf polgármester magatartása is óvatosságról tanúskodik, a tanács Bethlen távozása után az ott hagyott helyőrséggel törvénytelenül le akarta foglaltatni a katolikusok egyetlen templomát, a Szentlélek templomot. ⁶²⁽⁶²⁾ Köntös János katolikus plébános panaszleveléből tudjuk, hogy annak ellenére, hogy a fejedelem személyesen garantálta számára a katolikus vallásgyakorlat szabadságát, a harangozás után járó stólat mégis elvették tőle. ⁶³⁽⁶³⁾ Bán János „Sopron újkori egyháztörténete” című munkájából további részleteket tudhatunk meg a plébános sorsáról; többek között azt, hogy még az ország nádorának, Forgách Zsigmondnak sem sikerült ügyében közbenjárnia, sőt, később el is bocsátották szolgálatából. ⁶⁴⁽⁶⁴⁾ A Bethlen által összehívott pozsonyi, majd beszercebányai országgyűlésen a soproni küldöttek szorgalmazták a plébánia és az összes beneficium javainak evangélikus templomok, iskolák és az ispotályok részére való lefoglalását is, ⁶⁵⁽⁶⁵⁾ de a kérdést elnapolták. Bethlen Gábor tehát biztosította Sopron számára a szellemi vallásszabadságot, a katolikus felekezettel való anyagi jellegű vitában azonban nem foglalt állást. A Szentlélek-templom a katolikusok tulajdonában maradt és a fontos bevételi forrást jelentő alapítványok hovatartozásának jogi tisztázása is függőben maradt. (Feltételezhető azonban, hogy a „sáfárságot” az alapítványok fölött a városi tanács vette át. ⁶⁶⁽⁶⁶⁾)

248 Ami az iskolaügyet illeti, a tanácsurak igyekeztek megnyerni a fejedelmet, hogy járuljon hozzá egy felállítandó gimnázium költségeihez is. Mindkét Bethlen által összehívott országgyűlésen, mai kifejezéssel élve, lobbiztak is az ügy érdekében. 1620. május 27-én levelet írtak a fejedelem leghűségesebb hívének számító Thurzó Imréhez, aki Árva vármegye ispánja és Bethlen titkos tanácsosa is volt egyben. Íme egy részlet az eredetileg latin nyelvű levélből: „... a legkevésbé sem kételkedünk, sőt biztosra vesszük, hogy kiváló nagyságod a jelen országgyűlésen sem pártol el tőlünk, sőt, olyan kegyesen fog irányunkban viseltetni, hogy itt tanúsított érdemeinkért mint Egyedülálló Pártfogónknak adhatunk majd hálát, különösen a gimnázium felállítása ügyében, amelyből nemcsak a helynek, hanem a szomszédos megyéknek, sőt az egész királyság ifjúságának is emlékezetes nyeresége fog származni, s így az egész utókort kiváló nagyságod lekötelezi magának. Ezért alázatosan kérjük, méltóztassék ezt az ügyet kegyesen pártfogásába venni és atyaián előmozdítani.” ⁶⁷⁽⁶⁷⁾ Valószínűsíthető, hogy Bethlen Gábor a Thurzó Imre által is támogatott tervet fontolóra vette. Közvetlenül az országgyűlést követően azonban kiújultak a harcok, Bethlen kiszorult a Dunántúlról; s a soproni iskolaügy tárgyalanná vált.

Nézzük meg még, mit ért el Sopron Fertőrákos falu ügyében. Mint minden „papi jószág” ez a falu is a hadvezér-fejedelem tulajdonába került. 1619. december 21-én azonban Dampierre császári generális éjszaka rátámadt a Sopronra, a városvezetés nem adta meg magát, ezért kegyet gyakorolt rajtuk, és teljesítette kívánságukat: Rákost 12.000 aranyért megkapták. „Kegyelmetek pedig, hogy egyszer az nemes Magyarországnak egyességére adván magát, ilyen próbának idején az ellenség ellen – sokak

példájára – megmaradott a hűségben, itt a nemes országnak mostani generális gyűlésében csodálatos, hogy milyen nagy kedvességére, nagy jó hírére, nevére (mely örök emlékezetben megmarad) következett. Mi is, pedig csak minap kezdett jó ismeretségünk lenni kegyelmetekkel, látván édes hazájához, a szükség idején ilyen tökéletességgel vevén, Isten életünket hosszabbtván háládatossággal kegyelmességünket jóakaratumkat ígérheti magának mostani hűségének megmutatásáért.” ⁶⁸⁽⁶⁸⁾ Fertőrákos megszerzése nagy diplomáciai siker volt, amelyről a korabeli soproni krónikás Payr György is beszámol: „...ist auch in disem Jahr [1619] Khroispach [Fertőrákos] durch den Vetlehem zur stat ghumen, ist im geben worden 12 tausend gulden...” ⁶⁹⁽⁶⁹⁾

Ami a város gazdasági létalapját képező borkereskedelmet illeti, itt is jó kilátás ígérkezett: Bethlen Gábor, aki immáron Sopron ura is volt, 1620. áprilisában örök szövetségre lépett a cseh, morva, sziléziai és osztrák rendekkel. Ha csak rövid időre is, de egy Sopron szempontjából előnyös Mátyási Közép-Európa-terv körvonala sejtettek fel. ⁷⁰⁽⁷⁰⁾ A rendi szövetségi rendszer, az ún. rendi konföderáció ugyanis nemcsak a katoná-politikát tervezte harmonizálni a Habsburgok ellen, hanem a gazdaságot is. Közös vámterületet kívántak létrehozni, közös valutával, ⁷¹⁽⁷¹⁾ mintegy előrevetítve ezzel az Osztrák-Magyar Monarchia megalakulását. Ha mindez megvalósult volna, Sopron az ²⁴⁹impérium egyik legjelentősebb tranzitállomása lett volna és akadály nélkül szállíttathatta volna borát és marhát a szabad piacon. ⁷²⁽⁷²⁾ Bethlen e terv megvalósulásáig sem feledkezett meg a soproni borkereskedőkről, és megvédte őket a kereskedelmet akadályozó pozsonyiakkal szemben. A Pozsonyhoz írt levél másolatát is elküldte Bethlen Sopronnak, melyben ez áll: „Ne akadályozzátok tehát tovább a soproni borok szállítását, sem akkor, ha idegen vidékekre viszik, sem akkor, ha a vásárlókat szállítják, mivel az a kereskedés nem más, mint ami az élet fenntartását, a hazai dolgok segítését és az ország közszükségleteinek ellátását szolgálja, ezért ne merészeljétek őket zaklatni, háborgatni, vagy bármilyen módon kárt okozni nekik...” ⁷³⁽⁷³⁾

Láthattuk, hogy Sopron elvárásai a vallásszabadság területén teljesültek, a gimnázium felállítása terén is jóindulatra találtak, annak ellenére, hogy ez a kezdeményezés a hadi események kedvezőtlen alakulása és a kivitelezés időigényes volta miatt nem valósulhatott meg, mint ahogyan a közös osztrák–magyar–cseh vámterület sem jöhetett létre. Bethlen uralmának állandósulása Fertőrákos és a beneficiumok tulajdonjoga is az evangélikus várost illette volna. Ennyi kegyúri figyelmességre Ferdinánd alatt soha nem számíthatott volna Sopron. Az a tény, hogy Sopron város tanácsa nem volt elégedetlen a fejedelemmel, abból a szépirodalmi stílusú levélből is kiderül, amelyet Esterházy Miklós írt a város tanácsához 1620-ban. ⁷⁴⁽⁷⁴⁾ A város szomszédja megpróbálja eltávolítani a várost Bethlentől, de amint a következő két mondatból látszik, nem fűz nagy reményeket a dologhoz: „heaban verem az eghet, kegyelmeteknek taland maas az szaya izi...” – valamivel lejjebb: „...tudom, hogy souany az en beszedem kegyelmeteknel.” A közgyűlések 1620-ra vonatkozó feljegyzései alapján azt is tudhatjuk, hogy a tanács a nehéz körülmények ellenére is a „magyarok” melletti kitartásra szólítja fel az aggodalmaskodó vargákat: „Mivel Magyarország összes királyi városa a magyarokkal tart, mi sem tehetünk másképpen. A vargák is kötelesek alkalmazkodni a helyzethez.” ⁷⁵⁽⁷⁵⁾ Sopron Bethlenbe vetett bizalmáról egy háború utáni gúnyirat is megemlékezik:

„Sopron városa is már régen irtózik,
Hitelenséginek füstöt ők is érzik,
Kinek jutalmát revid nap elveszik,
Pinkesdi királyok túlünk elenyészik.

Pirúlhat orczátok, ha meggonduljátok,
Hogy az császár ellen latrok támadtatok,
Semmiért prédával meggazdagítottok,
Több sok lator hajdút magatok tartátok,

Meg volt oltalmatok bikkfa kapitányok. [76\(76\)](#)

[250](#)Bethlen Sopronhoz írt leveleiben többször elégedetten szól Sopronnak háborús időkben tanúsított magatartásáról. A város csak az adófizetés tekintetében volt elmarasztható; a fejedelem többször rója meg személyesen is Sopront, hogy a rá kirótt méltányosra szabott adót fizesse be. 1620. április 4-én Kassáról a következőket panaszolja: „*A kevésbé őszinte törekvésetek saját megmaradásotokra, amely úgy tűnik, a régi tűzből és lelkesedésből nem keveset veszített, igen nagy csodálkozást okozott nekünk, annál is inkább, annál is inkább, mivel újra azokat az eszközöket használjátok, amelyekkel kezdetben éltetek, és igen nehezen tesztek eleget az adóhátralékok beszedésének és a bortized behajtásának. Mivel az ország helyzete még nincs mindenhol a kívánt állapotban, a császári csapatok pedig fegyverben vannak, és nem megvetendő felszerelésű táborokat állítottak fel, ez a dolog az elsődleges oka a védelem lanygulásának és gyengülésének.*”[77\(77\)](#)

1621-től a frontzóna Alsó-Magyarországra tolódott vissza; a Dunántúlt és Sopront május 20. körül véglegesen elhagyták az erdélyi csapatok, és a terület visszakerült II. Ferdinánd uralma alá. Az 1622-ben megkötött nikolsburgi békében a császár ugyan garantálta a Dunántúl Bethlen pártján kompromittálódott rendjei és városai bántatlanságát, a fejedelem távozása után mégis számos települést dúltak fel a császári zsoldosok.[78\(78\)](#) Nem lehetett nyugodt sorsa felől Sopron sem.[79\(79\)](#) A tényleges meghódolás 1621. május 22-én történt meg, amikor a zsoldos haddal a város feldúlására rendelt Collalto császári generális előtt Lackner Kristóf kért és kapott kegyelmet városa számára.[80\(80\)](#)

A bethleni idők legfontosabb hozadéka Sopron számára végső soron az volt, hogy amíg Bethlen élt, Ferdinánd nem mert akadályt gördíteni a szabad vallásgyakorlat és az evangélikus gimnázium megalakulása elé, hiszen Bethlen még kétszer támadt ki a Királyi Magyarországra, s az alattvalók hangulata ismét fontos tényezőnek bizonyult.[81\(81\)](#) A bethleni idők hangulata azonban nem múlt el nyomtalanul: 1622-ben, egy évvel Bethlen elvonulása után, amikor császári szálláskészítők érkeztek Sopronba a koronázó országgyűlés előkészületeinek lebonyolítására, Artner Farkas belső tanácsos vitába került Rudinay János ferences atyával: „*Mi is Császár Urunk őfelségének olyan hívei vagyunk, mint kegyelmeitek*” – erre az atya éles meglátással csak ennyit válaszolt: „*Azok uattok szouall, de nem szjvel. Mast is Bethlenitak uattok.*”[82\(82\)](#)

2005. LIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 242Lackner Kristóf kora és öröksége / 251Kovács József László: „Ti vagytok a Város világossága...” (Adatok a Tudós Társaság második korszakához 1631 – 1674)

[251](#)**Kovács József László: „Ti vagytok a Város világossága...” (Adatok a Tudós Társaság második korszakához 1631 – 1674)**

2005. LIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 242Lackner Kristóf kora és öröksége / 251Kovács József László: „Ti vagytok a Város világossága...” (Adatok a Tudós Társaság második korszakához 1631 – 1674) / A második korszak főbb forrásai és ezek szerzői

A második korszak főbb forrásai és ezek szerzői

1670. április 24-én Johann Conrad Barth, a soproni evangélikus gyülekezet *pastor primarius*a a Szent György-napi tanácsválasztás előtt beszédet mondott a jövőendő képviselőtestület tagjai előtt, az akkor evangélikus Szent György-templomban. Elhangzott beszédében a város világosságának nevezte a